

ŠTA, ZAŠTO I KAKO SLAVIMO

Dan ustavnosti Kraljevine Norveške – kratka istorija naizgled mirnog severa

Neverovatno ali istinito - prvi crteži urezani na stenama Skandinavskog poluostrva govore o postojanju lovaca i ribara u tim predelima čak 8000 godina pre nove ere, a između 3000 – 2500 p.n.e već se pojavljuju zemljoradnički narodi na istočnim obalama onoga što se danas zove Norveška.

Trebalo je čekati do III veka nove ere da se pojave i tragovi runskih zapisa, a iz nemirnih vremena od V do VIII veka izviruju ostaci brdskih odbrambenih utvrđenja i počinje razvoj malih država – klanova sa prvim sudskim većima.

Svima poznato „Vikinško doba“ strašnih ladja i pohoda traje od 800 – 1050. godine, pored naseobina na tlu današnje Norveške, niču njihova naselja u Irskoj, Velikoj Britaniji, Francuskoj (Normandija), Islandu, Grenlandu, redjaju se pljačke po Mediteranu, čak i doplovljavanje do Severne Amerike (Vinlanda). U tom periodu, oko 900. godine, kralj Harald Lepokosi uspeva da ujedini veći deo Norveške, Ulav I Trigvason između 995. i 1000. godine, silom svoje podanike prevodi u hrišćanstvo, a stvarni kralj cele Norveške postaje Ulav II Haraldson, koji od 1015. do 1030. konačno završava preobraćanje svog naroda u hrišćane. Posle pogibije, kanonizovan je u sveca Sv. Ulava, a po njemu se zove i visoko odlikovanje Norveške.

Od XI do XIII veka, pored povremenih osvajačkih napada na severnu Englesku i normanske invazije, počinje i gradnja najveće norveške katedrale, Nidaros u istoimenoj biskupiji, dešavaju se velike društvene promene, brzi rast stanovništva i uspon svetovne, ali i crkvene aristokratije. Ni tada nije sve završeno, pošto od 1130. do 1240. godine besne građanski ratovi, a mir dolazi vladavinom Hokona IV Hokonsona koji ponovo uspostavlja ujedinjeno kraljevstvo, a njegov naslednik, Magnus V (Ispravljач zakona) stvara i nacionalni zakonski kodeks.

Crna smrt u XIV veku kosi preko jedne polovine stanovništva, privreda je razorena, država oslabljena, a krajem ovog veka dolazi do unije sa Danskom i Švedskom, da bi od 1442. godine pa do 1814. danski kraljevi vladali zemljom.

Evangelistička luteranska crkva postaje dominantna posle prihvatanja reformacije od strane Norveške, 1536. godine, a u istom veku obnavlja se izgorelo Oslo (Kristijanija) i počinje eksploatacija ruda i značajnija prerada drveta.

Apsolutizam kraljeva nije zaobišao ni ovu, danas demokratsku zemlju, te je takva vlast uspostavljena krajem XVII veka, a usred Napoleonovih ratova, Norvežani 1811. godine osnivaju Univerzitet u Oslu, mada zbog blokada zemlja trpi velike pritiske, kao i nekoliko gladnih godina.

I tu smo - 1814. godine Danska ustupa Norvešku Švedskoj, ali Norveška proglašava nezavisnost, a njena nacionalna skupština izglasava demokratski ustav, ali i dalje je primorana na uniju sa Švedskom, mada uspeva da zadrži i sopstveni parlament i novodoneti ustav. Uslovna nezavisnost stečena 17. maja 1814. godine i „prinudni brak“ sa Švedskom, XIX vek pretvara u razdoblje norveškog nacionalizma. Buntovni, gorostasni poetski genije, Henrik Vergeland ulaže ogromnu energiju u osvajanje norveške nezavisnosti, a kao izazov švedskom suverenu, otpočinje proslavu 17. maja, koja se, uz povremene transformacije, održava do naših dana. Ali o tome, malo kasnije, dok ubrzano ne pretresemo ostatak istorije.

Ovo je epoha društvenih promena, Ivar Osena i jezičkih reformi, Henrik Ibzena i uzleta norveške drame, Edvarda Griga i muzike zasnovane na narodnoj tradiciji, Edvarda Munka, najvećeg norveškog slikara, jačanja parlamentarizma, uvođenja opšteg prava glasa za muškarce (žene su čekale do 1913.), i, najzad, 1905. godine, izlazak iz unije sa Švedskom, plebiscitarno prihvatanje monarhije kao državnog uređenja, a u nedostatku sopstvene dinastije, danski princ Karl postaje norveški kralj, pod imenom Hokon VII.

Tokom I svetskog rata Norveška ostaje neutralna, mada Velikoj Britaniji pomaže velikim delom svoje trgovačke flote. Odmah po završetku rata, 1919. godine, Norveška uvodi prohibiciju (oseća se u nedostatku prodavnica pića i skupom alkoholu do današnjih dana). Bez rata, žilavom upornošću, Norveška 1920. godine zauvek „osvaja“ veliki severni posed (priznat suverenitet Norveške na Svalbardu – Špicberška ostrva).

Drugi svetski rat u Norvešku stiže 9. aprila 1940. godine invazijom Nemačke, vlada i kralj Hokon odlaze u London, ali je brzo pronadjeno marionetsko rešenje, „premijer“ Vidkun Kvisling, čije ime, u negativnom značenju, postaje svetski poznato, i do modernih vremena ostaje pojam za izdajnika.

U tim vremenima se, nažalost, prvi put bolje upoznajemo (ako preskočimo epizodu s kraja XIX i početka XX veka kada je pukovnik Angel prokrstario na skijama kroz Crnu Goru, a onda se sa srpskom vojskom našao u gudurama Albanije i na Solunskom frontu – čak napisao i knjigu Srpske vojničke priče).

Gotovo 4.300 mladića sa područja Kraljevine Jugoslavije, skoro samo Srbi, u prisilnim transportima biva internirano u nemačke koncentracione logore u Norveškoj u periodu 1942 – 45. godina. Mnogi ostaju u ledenim grobnicama severa, streljani, mučeni do smrti, umrli od gladi, zime i nečovečanskih napora. Preživeli donose sliku daleke zemlje, prijatelja koje su stekli, sećanje na pomoć koju su im ti nepoznati ljudi pružili, neguju prijateljstva među porodicama, da bi, 1969. godine, na Osnivačkoj skupštini u Nišu nastalo Društvo prijateljstva, a sličnu, sestrinsku organizaciju osnivaju i prijatelji u Norveškoj.

Prijateljstvo se strpljivo neguje, bez pompe i velikih reči, tiho, gotovo tajno. „Gvozdena zavesa“ je malo odškrinuta za Jugoslaviju, ali – Norveška je zemlje „Zapada“, članica NATO, a mi, i jesmo i nismo u „Istočnom bloku“, ali smo više nesvrstani, pa nije uputno ni privatno saradivati sa zapadom, a kamo li imati zvanična društva prijateljstva. Sve se menja, nestala je i zemlja čije ime naše Društvo nosi u svom naslovu, a prijateljstva traju, hiljade ljudi sa ovih balkanskih prostora poznaje hiljade dalekih Norvežana, mnogi se sporazumevaju na maternjem jeziku (norveški jezik je svetski u Srbiji), više stotina stipendista je boravilo u jednoj ili drugoj zemlji, gradovi pobratimi i prijateljske opštine su primer saradnje u svetu. Spomenici palima u Norveškoj i centralno obeležje svim poginulim internircima u Gornjem Milanovcu svedoče i opominju, a Kuća prijateljstva (Norveška kuća) živi kao simbol saradnje i okuplja ljude dobre volje na projektima za budućnost.

Predstavu vikinga koji su dugo bili simbol za Norvešku, briše novo doba. Tiha medju skandinavskim zemljama, stalno tu blizu, ali po standardu, industrijskom razvoju, poljoprivredi iza Švedske i Danske, mada već tada srednje razvijena evropska zemlja, Norveška se početkom sedamdesetih godina XX veka nezadrživo penje ka vrhu. Prva naftna platforma (Ekofisk) počinje sa eksploatacijom nafte iz dubokih mora, „severni šeići“ bivaju zapljusnuti talasom petro-dolara, vidljive investicije u velike infra-strukturne projekte, puteve, mostove, tunele kao da bude uspavanu i netaknutu prirodu. Ali, Norveška i dalje ostaje zemlja na drugi pogled, ljudi nenametljivi, spoljni sjaj i simboli bogatstva ne budu oči. Moderna vremena donose nove izazove, mada se oni koji sada žive na ovim prostorima trude da sačuvaju blagodat korišćenih resursa i za buduće generacije, ostavljajući veliki deo prihoda u „naftnom fondu“ za naraštaje koji dolaze.

I ne samo za sopstvene potomke, već kroz najviši postotak izdvajanja za razvoj nerazvijenih područja i humanitarnu pomoć, Norveška daje veliki doprinos poboljšanju uslova života u svetu, a nesebičnom razmenom iskustava učestvuje u reformama mnogih oblasti života u svakom kutku planete. Nažalost, zbog situacije u kojoj se našla naša zemlja, vladine i nevladine organizacije Kraljevine Norveške, već dugi niz godina, prisutne su i u gotovo svim opštinama Srbije i Crne Gore.

I pored pomenutih velikana umetnosti, „otkrivača“ i istraživača, Leif Eriksona, Nansena i Amundsena, ogromne ribarske i trgovačke flote, nafte, električne energije, novih tehnologija, sopstvenih satelita, lososa, irvasa i losa, trolova i gromovnika Tora, mnogih opštepoznatih pojmova koji dolaze iz norveškog jezika, tradicije i kulture, i danas je moguće, skromno čuti od ovog skromnog i tihog sveta da je jedini doprinos Norveške čovečanstvu nekoliko malih pronalazaka: spajalice, noža za tanko sečenje sira, skija i ruksaka... malo li je za jednu, kako oni kažu – malu naciju?

Verovatno ni jedna zemlja u današnje vreme na ovakav način ne slavi nacionalni praznik. Duvački orkestri i bubnjari se danima pripremaju za izvođenje marševa (apsurd u najmiroljubivijoj zemlji sveta), a na sam 17. maj ogromne kolone, u svakom gradu, uz veselje, buku i smeh, predvodjene pomenutim orkestrima, zvaničnicima, političarima, obilaze škole, bolnice, dečje vrtiće, staračke domove, ohrabruju i podstiču optimizam. Nacionalna obeležja, zastave, opštinski barjaci, zastave horova, orkestara, bezbroj zastavica u rukama dece toga dana govore o neskrivenom patriotizmu Norvežana. Poslednjih decenija i „plavi“ (ekonomske i ostale srednje škole) i „crveni“ (gimnazijski) maturanti učestvuju u velikim predprazničnim proslavama, takmičeći se u nestašlucima, lascivnim dnevnim novinama, ispijanju piva i raznim izborima za „mis“ i „mistera“.

Proslava Dana ustavnosti Kraljevine Norveške u našoj zemlji i ove godine otpočinje na otvorenom prostoru. Ne pretendujemo da prodjemo celim Beogradom, ali prijateljima Norveške, Norvežanima koji žive ili zbog posla borave u našoj zemlji, želimo da dočaramo bar delić atmosfere sa svečanosti u domovini, uz nešto više sunca, boja i ritmova, tako da osete da su medju prijateljima na nešto južnijem kraju Evrope.

Program proslave osmislilo je Predsedništvo ND, uz lep dan na ulicama Beograda, očekujemo puno gostiju i prijatelja, dečju radost, smeh i optimizam odraslih.

Kraljevini Norveškoj, Njegovoj ekselenciji, ambasadoru Nils Ragnar Kamsvågu i svim Norvežanima u našoj zemlji čestitamo praznik, želimo puno sreće i uspeha, mira i blagostanja!

A ja ? Nadam se da sam bar malo, iz svog ugla osvetlio neke datume, godine i vekove Norveške, pomenute fakte sam prepisao iz udžbenika (greške pripisati piscima istorije), a slobodniju intepretaciju prihvatam na svoju dušu. Siguran sam da se prijatelji iz Norveške neće ljutiti zbog ovako neformalnog pristupa, pošto sam od njih naučio da se o ozbiljnim stvarima može govoriti običnim jezikom.

Dragan Marković, generalni sekretar